

Stanko Majcen: Za Novi rod. Izdala in založila Naša založba, Trst, 1922.

Bral sem pred kratkim, da bodi slovenska drama dramatična do vrelišča, neteatralna do askeze. Premišljal sem o tem, zjasnilo se mi ni. Prvi žarki so mi posijali, ko mi je Majcen razložil zmisel navedenega stavka. On pravi, da je tradicija slovenske drame v tem, izdelati melodijo. Cankarjeva «Lepa Vida», kakor tudi ostale njegove drame so mu poleg narodne pesmi izvor te tradicije. Preveč predrzno bi bilo, zdaj, ko še nimamo slovenske drame, pritrjevati ali zopet enostavno zametavati take trditve. Eno dejstvo stoji: da namreč bodoči slovenski dramatik ne bo delal po tem receptu, četudi bo ustvaril dramo, ki bo uresničila Majcnovo postavko. Drugo dejstvo je, da mora tudi melodija vreti iz srca, da poslušajoča duša drgeta ob vsaki besedi. Pri Cankarju je to resničica. Predstave Cankarjevih del so pokazale, da ni uspeh uprizoritve edinole zasluga igralcev, temveč je dramatičnost dejanja ter besede priklenila občinstvo. Saj se je govorilo po predstavah kakor o Shakespearju: Cankarja ne moreš ubiti. Kakor v teh dramah, tako živi tudi v narodni pesmi globoka dramatična dinamika bodisi v zunanjem ali notranjem dogajanju.

Če presodim pričujoče tri enodejanke po tem receptu, moram poudariti, da Majcen ni še dosegel, kar zahteva od drame sam. Kakor hitro se je po Kasiji podal na nevarne steze iskanja in hotenja, se njegove drame vsebolj približujejo novelam.

Vse imajo isto hibo. Dispozicija pogreša dramatičnosti; potem sledi ali modrovanje ali opisovanje miljeja in šele konec se dvigne do dramatične tvorčnosti. Tudi spretni, verzirani dialogi ne izpremene tega dejstva. Istotako pa se tudi boljše novela — kakršne bi bile te tri enodejanke — končuje v dramatični vznesenosti.

Priznati mu moram strogost pred samim seboj, globoko stremljenje in hotenje, dušo, že bolešno čutečo. Toda tistega temperamenta pogrešam, ki bi nam dal občutiti njegovo razgibanost. Nekam mrzle in hladne so njegove stvaritve — včasih zelo eksotične — izžarevajo le miselne zaključke osebnega dōživetja.

«Zamorka» in «Hostnik» je dvoje anatomij njegovega pogleda v svet. Kakor da jih ni pisal poet, temveč je mislec postavil matematično formulo in neznanka v njej naj bi bilo dejstvo, da je pesimist sedanjega življenja pisal obe drami za Novi rod. Take, miselno ustvarjene produkte, gole vsake poezije, doleti usoda, da jih zrinesejo prav kmalu v pozabljenje sočna, življenja polna dela. Kako prikroji pisatelj svoj zamislek za oder, je zanimiva baš «Zamorka». Ker se je sam ustrašil svojega konca, da bi ga pokazal občinstvu v vsej grozoti, predpiše, da ubije zamorka petrolejko, preden prične svoje živalsko pokončavanje otrok.

«Profesor Gradnik» je čuvstvenejše delo, toda vseeno brez dramatičnega dogajanja, kajti mož je mrtev prav za prav že v početku drame. Razen par krepkih, solnčnih potez, s katerimi je podana Kamila, ne zasledim v karakterizaciji nobene jasnosti. Če človek bere, si že še predstavlja, da se godi tam zadaj nekaj usodepolnega za Gradnikovo življenje; na odru pa bi modrovanje zabrisalo tudi to in bi nikakor ne prevzelo gledalca.

Resničnosti svojega zasnutka slovenske drame nam ni pokazal, pač pa potrdil, da ustvarja novelo, kadar piše dramo. Če je umetnik, kar vsi mislimo, bo našel svojo pot tudi preko teorij.

Juš Kozak.

s skoro istimi stroški, a seveda z bolj izostrenim okusom, kajti tisk in papir — oprema sploh — pričajo, da smo v tem oziru še daleč za Nemci.

Miran Jarc.

France Bevk: Faraon. Izdala in založila Naša založba, Trst, 1922.

Vsaka črtica — potrto, žalostno srce, zastrto z žalnim pajčolanom. Kdo je Neznani, ki je ranil te mehke duše? Bevk ga je krstil za Faraona. Naziv egipčanskega kralja je simbol zverinstva, ki živi v človeku, ter ubija njega samega. Kadar zbesni, mori iz pohote, zdaj iz naslade, zdaj podzavestno, kakor da je zakon tega groznega demona: ubijanje. Kdaj bo rodila žena otroka, se vprašuje pisatelj, ki ubije zverino in odreši človeka v njem samem?

Žalost in trpljenje duš, ki jih je pomandral Faraon, čutiš in slutiš v teh slikah, ker je srce govorilo srcu. Zategadelj bo pisateljevo delo vsaj hipno zadovoljilo tudi rafiniranejših užitkov vajene bralce. Dandanes se tako redko oglasi srce, iz katerega govori ta zemlja in človek o svojem trpljenju. Lesketajoče pene so silne, zamotani problemi v literarni produkciji sedmih suhih let, ki vladajo ta čas. Kaj hitro pa se razprše v nič, ker ni v njih votli notranjščini živega srca. Bevk pa je prisluškoval med ljudmi, trpljenje mu je seglo v dušo ter se izlilo na papir. Ne mamijo te skromne zgodbe in slike, ne vsiljejo se ti, toda resnično življenje diha vate. Izpričujejo pa, da jih je zasnovala in pisala lirična duša. Epične širine v izpeljavi ideje avtor ne pozna. Zadovoljen je, če rahlo ubere v tvojem srcu strune, ki so zvenele v njem, če čutiš idejo, ki jo hoče izraziti ter je v končnih poentah izrazit učenec Cankarjev. Kar sem povedal, velja za njegove boljše stvari («Kako je bilo?», «Otrok», «Anuška»). Kajti v originalno zamišljenem okvirju so tudi izposojenke, bolj literarno, kakor življenjsko občutene.

Vkljub vsem tem vrlinam pa jim moram očitati nekako površnost v preživetju snovi. Tudi najboljše so sicer resnične, a vendar le priprava za nenapisano zgodbo. Naglacio v izražanju napol dozorelega občutja razodeva tudi jezik, ki ne išče nobene točnosti v izrazu, si pomaga z množico nakopičenih relativnih stavkov, se zadovoljuje le s približnimi pojmi za duševna dogajanja. In zato jih avtor ponižuje do feljtona.

Bevk ustvarja s čuvstvom in srcem. Oboje je. Toda premisli naj, da mu baš ta površnost in nekritična samozadovoljnost lahko zastrepita žilo prave umetniške tyornosti.

Juš Kozak.

Miloš Gjurić: Filosofija panhumanizma. (Konec.)

Šele s tretjim odstavkom, ki nosi ta že oguljeni naslov: obrtanje vrednosti (Umwertung der Werte) dospe avtor v sredi knjige k svoji glavni točki: razpravi o državi bodočnosti. Tukaj je njegova zvezda vodnica druga gori imenovana razprava Guyaujeva: L'irreligion de l'avenir, étude sociologique. «Na tablicama novog čovečanstva treba da se vidi slava i našeg potpisa.» Prej je pa treba izvršiti revizijo tega, kar se je do sedaj zvalo nacionalizem. V naših razmerah zadobi, po avtorju, narodni problem tole obliko. Po osvobojenju je naš nacionalizem, ki je značil v robstvu ohranitev golega življenja napram zlim nakanam inorodnih držav, dovršil in izpolnil svoje poslanstvo (str. 53.). Nacionalna zavest, kot je danes med nami organizirana, mora postati osnova za dragocenejšo, bogatejšo obliko našega življenja, mora postati orodje za doseganje daljnjih višjih idealov, individualnih, socialnih in kulturnih. Organiziranje obče človeške zavesti je odslej stavljeni cilj. Mednarodna borba za moč mora postati mednarodno delo za kulturo, na mesto bojnega načela mora stopiti tekmovalno